हाम्रो भूगोल

नेपाल सरकार
शिक्षा मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

हाम्रो भूगोल

यो किताब
पुस्तकालय प्रयोजनका लागि हो ।
बिक्री गर्न पाइने छैन ।

नेपाल सरकार
शिक्षा मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

प्रकाशक : नेपाल सरकार
शिक्षा मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

© प्रकाशकमा

परिमार्जित संस्करण : २०७३

अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) को सहयोगमा यो सन्दर्भ सामग्री प्रकाशन भएको हो। यसमा समाविष्ट सामग्रीको जिम्मेवारी प्रकाशकमा निहित छ। यसमा रहेका सामग्रीले युएसएआइडी र अमेरिकी सरकारको अवधारणालाई प्रतिनिधित्व गर्दैनन्।

हाम्रो भनाइ

बाल बालिकाको पठन सिप बढाउन, मनोरञ्जन प्रदान गर्न, मानसिक र बौद्धिक विकासका लागि सिकाइ सम्बद्ध सन्दर्भ सामग्रीहरूको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । सन्दर्भ सामग्रीले बाल बालिकालाई अध्ययनशील बनाउनका साथै पढाइ सिप विकास गरी पाठ्य पुस्तकमा भएका विषय वस्तु ग्रहण गर्नसमेत मदत गर्छ ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा राष्ट्रिय प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने क्रममा सेभ द चिल्ड्रेनले तयार गरेको यो सन्दर्भ सामग्रीलाई अद्यावधिक गरी युएसएआइडीको आर्थिक सहयोगमा प्रकाशनमा ल्याइएको हो। प्रस्तुत सन्दर्भ सामग्री कक्षा १ देखि ३ सम्मका विद्यार्थीहरूका लागि उपयोगी हुने गरी विकास गरिएको छ तापनि आवश्यकतानुसार जुनसुकै कक्षामा पनि प्रयोग गर्न सकिने छ ।

प्रस्तुत सामग्री शिक्षकहरूले सबै बाल बालिकाहरूलाई पढ्ने मौका दिई आपसमा छलफलसमेत गराई उनीहरूको पठन सिप विकासमा सहयोग गर्नुहुने छ भन्ने अपेक्षा गरिएको छ । अन्त्यमा यस सामग्रीका सम्बन्धमा प्राप्त हुने सुझाव एवम् प्रतिक्रियाका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सदैव स्वागत गर्दछ ।

वि.सं. २०७३

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

विषय सूची

पृथ्वीको सबैभन्दा अग्लो ठाउँ	७
पृथ्वीको सबैभन्दा चिसो ठाउँ	९
पृथ्वीको सबैभन्दा गहिरो ठाउँ	११
पृथ्वीको सबैभन्दा सुक्खा ठाउँ	१३
पृथ्वीकै सबैभन्दा तातो ठाउँ	१५
सबैभन्दा बढी वर्षा हुने ठाउँ	१७
पठार	१९

पृथ्वीकै सबैभन्दा अग्लो ठाउँ

पृथ्वीकै सबैभन्दा अग्लो ठाउँ सगरमाथाको चुचुरो हो । सगरमाथा हिमाल नेपाल र चीनको सिमानामा पर्छ । यो समुद्र सतहभन्दा ८,८४८ मिटर अग्लो छ । यो भनेको २७७ ओटा १० तले भवन एकमाथि अर्को खप्ट्याउँदा हुने उचाइ बराबर हो ।

सगरमाथा प्राय: हिउँले ढाकिएको हुन्छ । कहिलेकाहीँ हिउँको थुप्रो गरौ भएर हिमालबाट तल झर्छन् । हावा चल्दा पनि हिउँ तल झर्ने हुन सक्छ । यसले हिमाल चढ्नेका लागि यात्रा कठिन बनाउँछ ।

एडमन्ड हिलारी (बायाँ) र तेन्जिङ नोर्गे (दायाँ)

नेपालका तेन्जिङ नोर्गे शेर्पा र न्युजिल्यान्डका एड्मन्ड हिलारी सगरमाथाको चुचुरोमा पहिलोपटक पुगेका थिए । यो सन् १९५३ को कुरा हो । त्यसयता करिब चार हजार मानिस सगरमाथाको चुचुरोमा पुगिसकेका छन् ।

पृथ्वीको सबैभन्दा चिसो ठाउँ

तिमी कहिल्यै जाडोमा रुझेका छौ ? त्यस बेलामा कत्तिको चिसो महसुस गरेका थियौ ? त्यो चिसो पूर्वी आन्टार्टिकाको ठिहीसँग तुलना गर्ने हो भने केही पनि होइन ।

वैज्ञानिकहरू यस ठाउँलाई पृथ्वीकै सबैभन्दा चिसो ठाउँ भन्छन् ।

पूर्वी आन्टार्टिका हिउँ र बरफले वर्षभरि नै ढाकिएको हुन्छ । यहाँको तापक्रम -९४ डिग्री सेल्सियससम्म तल झर्छ । पानी शून्य डिग्री सेल्सियसमा जम्छ । यदि यो ठाउँमा तिमीले एक बाल्टिन उम्लिरहेको पानी हुत्यायौ भने त्यो उत्तिखेरै जम्छ र बरफको ससानो टुक्रा बनेर भुइँमा खस्छ ।

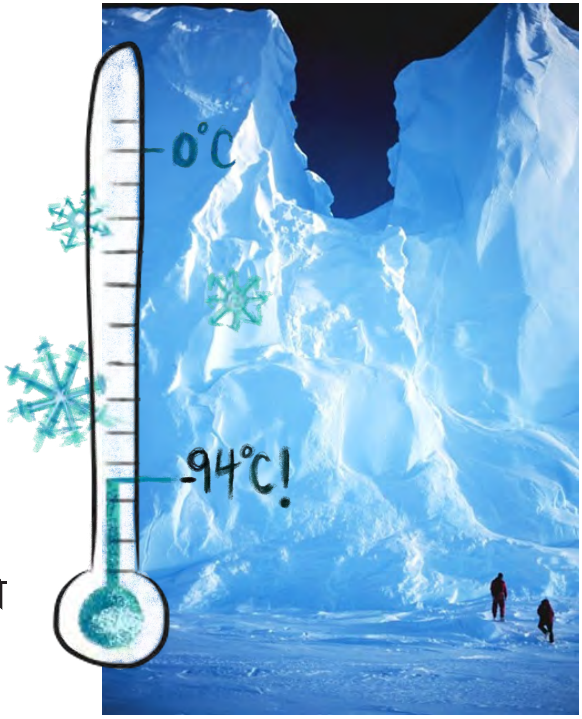

पूर्वी अन्टार्टिकामा मार्चदेखि सेप्टेम्बर महिनासम्म घाम लाग्दैन । यहाँ कुनै बिरुवा पनि हुर्कदैन । यहाँ कुनै जनावर पनि बस्न सक्दैनन् । यो ठाउँ निकै नै चिसो छ ।

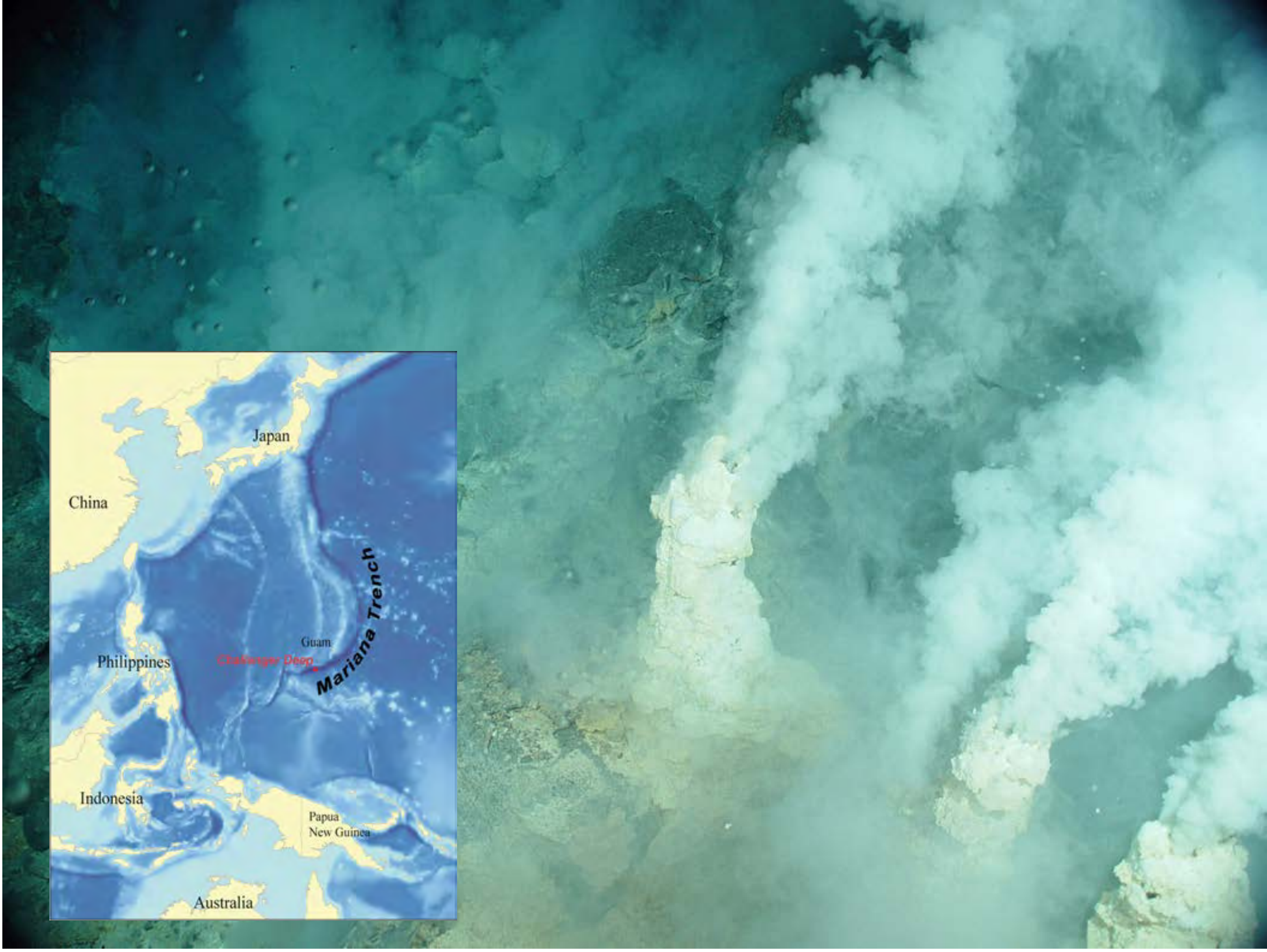

पृथ्वीको सबैभन्दा गहिरो ठाउँ

पृथ्वीको सबैभन्दा गहिरो ठाउँ प्रशान्त महासागरको पश्चिममा रहेको मारिआनस ट्रेन्च हो । महासागरको ट्रेन्च भनेको त्यसको भुइँमा रहेको गहिरो र लामो खाडल हो । मारिआनस ट्रेन्चका केही भाग सगरमाथाको उचाइभन्दा पनि गहिरा छन् । सबैभन्दा गहिरो बिन्दु ११ हजार मिटर छ ।

मारिआनस ट्रेन्चको सबैभन्दा गहिरो भाग समुद्र सतहबाटै १०,९९४ मिटर तल छ । यो भनेको झण्डै ३०० वटा १० तले भवन एकमाथि अर्को खप्ट्याएर राखे जति नै हो ।

मारिआनस ट्रेन्चमा सूर्यको प्रकाश पुग्दैन । सूर्यको प्रकाश आवश्यक नपर्ने वनस्पती र प्राणीहरू मात्र यहाँ पाइन्छन् । झिँगे माछा जस्ता प्राणीहरू, जेलीफिस, पारदर्शी र टल्कने खालका समुद्री काँक्रो मात्र मारिआनस ट्रेन्चमा पाइन्छन् ।

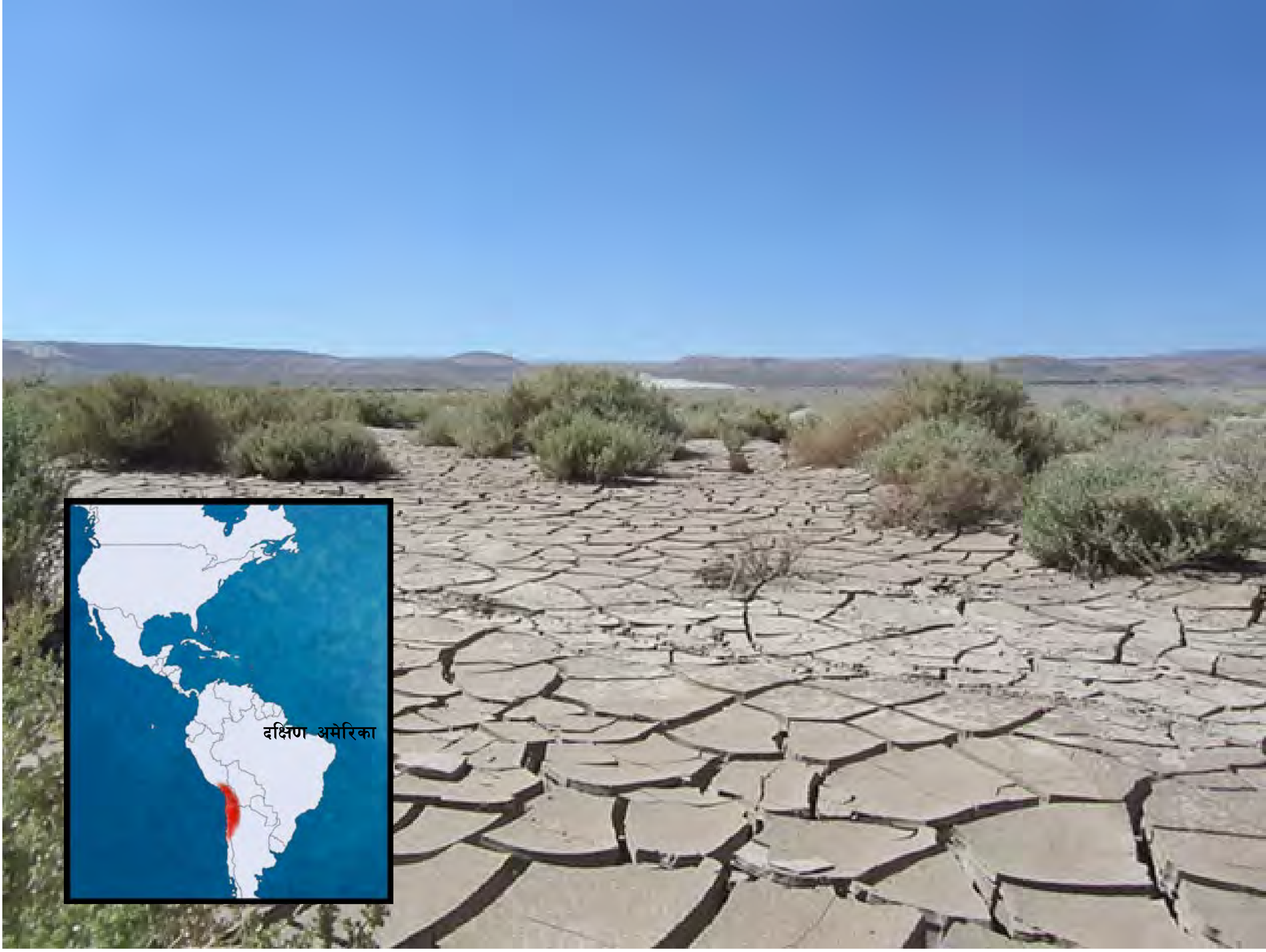

पृथ्वीको सबैभन्दा सुक्खा ठाउँ

दक्षिण अमेरिकामा रहेको ‘अटाकामा’ मरुभूमि पृथ्वीकै सबैभन्दा सुक्खा ठाउँ हो । यहाँ बिरलै पानी पर्छ । कहिलेकाहीँ त धेरै वर्षसम्म पनि पानी नै पर्दैन ।

अटाकामा एकाध बिरुवा मात्र पाइन्छ । सिउँडी र अत्यन्त थोरै पानी चाहिने केही पोथ्रापोथ्री मात्र यहाँ बाँच्न सक्छन् ।

अत्यन्त थोरै जनावर मात्र यहाँ बस्छन् । कहिलेकाहीँ यहाँ माउसुली, साना चरा र किरा फट्याङ्ग्रा पनि देखिन्छन् । यहाँ पाइने फट्याङ्ग्राहरू बालुवाकै रङका हुन्छन्, जसले गर्दा उनीहरू त्यहीँ मिसिन सक्छन् । अटाकामाका केही भागमा कुनै पनि प्रकारको जीवन भेटिन्न ।

पृथ्वीकै सबैभन्दा तातो ठाउँ

पृथ्वीकै सबैभन्दा तातो ठाउँ इरानको दास्त-ए-लुट मरुभूमि हो । मरुभूमि भनेको धेरै नै सुक्खा भूभाग हो, जहाँ बिरलै पानी पर्छ ।

एउटा पुरानो कथा यस्तो छ - एक पटक यात्रीहरूले यहाँ केही गहुँ छाडेर गए । केही दिनपछि उनीहरू फर्कँदा त्यो गहुँ चर्को

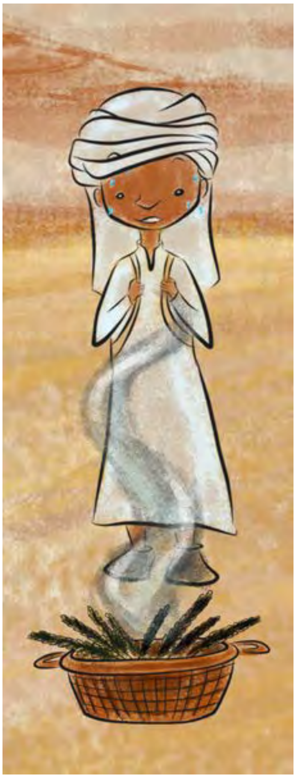

तापले कालो भएर पाकिसकेको थियो ।

दास्त-ए-लुटमा ७०.७ डिग्री सेल्सियससम्म तातो हुनसक्छ ।

पानी ९९.९७ डिग्री सेल्सियसमा उम्लन्छ । तिमी बस्ने ठाउँमा तापक्रम कति माथिसम्म पुगेको थाहा छ ? यदि तिमी दास्त-ए-लुटमा छौ भने कस्तो महसुस गरिरहेको हुन्थ्यौ होला, कल्पना गर त ?

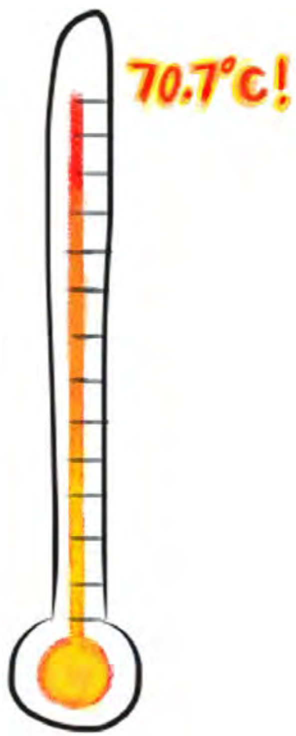

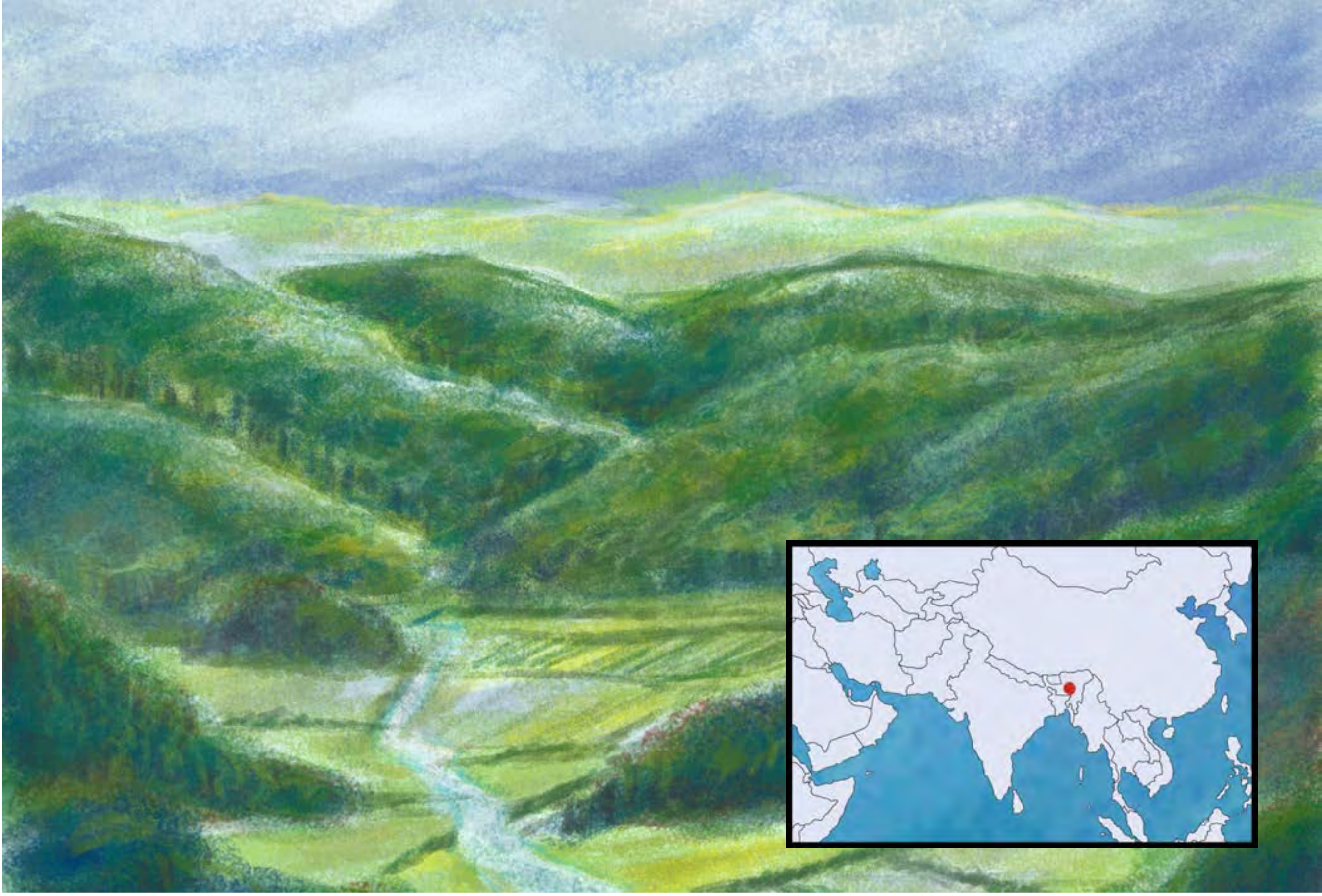

सबैभन्दा बढी वर्षा हुने ठाउँ

पृथ्वीमा सबैभन्दा बढी वर्षा हुने ठाउँ भारतको मवसिनराम गाउँ हो । यो गाउँ भारतको मेघालय राज्यमा पर्छ । यहाँ मार्चदेखि अक्टोबर महिनासम्म सधैँजसो वर्षा भइरहन्छ ।

वैज्ञानिकहरू भन्छन्- यो गाउँमा एक वर्षमा ४६७ इन्च पानी पर्छ । तिमीले पानी परेको दिन एउटा सोडाको बोतल बाहिर राख्यौ भने एक वर्षमा ६० बोतल पानी भर्न सक्छौ ।

भारतको राजधानी नयाँ दिल्ली पनि वर्षा भइरहने एउटा ठाउँ हो । यहाँ एक वर्षमा ५१ इन्च वर्षा हुने गर्दछ । यो भनेको वर्षमा ६ बोतल पानी भर्न सक्नु हो ।

मवसिनरामका मानिस वर्षाका बारेमा चिन्ता गर्दैनन् । उनीहरू धेरै समय घरबाहिर नै बिताउँछन् । मवसिनरामका मानिस शरीर नभिजाउन कुप ओढ्ने गर्छन् । कुप बाँस, केरा वा ताडीका पात बुनेर बनाइएको हुन्छ ।

कुप

पठार

के तिमीले कहिल्यै यस्तो भूबनोट देखेका छौ, जसले तिमीलाई टेबलको याद दिएको छ ? सायद त्यो पठार थियो ।

पठार भनेको ठाडो अग्लो भिरको टुप्पामा रहेको मैदानी भुभाग हो । यसलाई टेबलल्यान्ड पनि भनिन्छ ।

पठारहरूको वरिपरि प्रायजसो ठाडा भिर वा चट्टानी पाटा हुन्छन् ।

पठारका प्रकारहरू

पठारहरू दुई प्रकारका हुन्छन् । ज्वालामुखीमा तातो पग्लिएको चट्टानले पृथ्वीको सतहलाई माथि ठेल्दा पठार बन्दछ । पग्लिएको चट्टान समयसँगै सेलाउँदै जान्छ र एउटा पठारको निर्माण गर्दै ठोस बन्दछ ।

भारतको मध्यपश्चिममा रहेको डेकन प्ल्याटु ज्वालामुखी पठारको एउटा उदाहरण हो ।

विच्छेदित पठार पृथ्वीको धरातलका भागहरूले विस्तारै एक अर्कालाई धकेल्दा बन्दछन् । यसले जमिनको एक भागलाई माथि उठ्न र ठडिन बाध्य पार्दछ । यो ठडिएको भाग पठार बन्दछ । मध्यपूर्वको इरानी पठार विच्छेदित पठारको उदाहरण हो ।

तिब्बतको पठार

पूर्वी एसियामा अवस्थित तिब्बती पठार पृथ्वीमा रहेको सबै भन्दा अग्लो र ठुलो पठार हो ।

यो चीन, तिब्बत र भारतसम्म फैलिएको छ । केहीले यसलाई 'संसारको छानो' पनि भन्दछन् ।

सागरमुनिको पठार

सागरभित्र पनि पठार भेट्न सकिन्छ। हिन्द महासागरको पानीभित्र रहेको मास्करेन पठार बाहिरबाट देख्न सकिन्छ ।

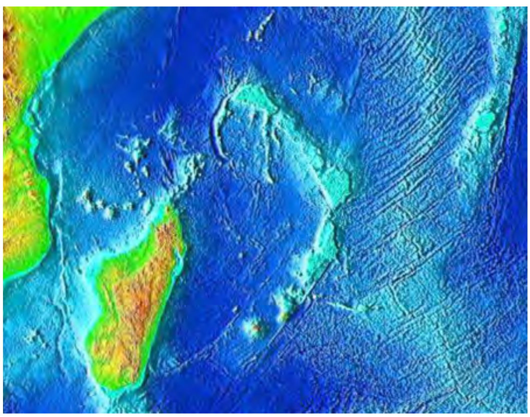

संसारका अन्य भागमा रहेका पठार

कोलम्बियाको बोगोटा सहर एउटा पठार हो । यो बोगोटा समुद्र सतहबाट २६०० मिटरभन्दा बढीको उचाइमा छ ।

एल्टिप्लानो दक्षिण अमेरिकामा अवस्थित पठार हो । यसको नाम स्पेनिस भाषामा छ, यसको अर्थ ‘उच्च मैदानी भूभाग’ भन्ने हुन्छ ।

दक्षिण अफ्रिकाको टेबल माउन्टेन केपटाउन नजिकै रहेको प्रख्यात भूमिचिह्न हो । यहाँको यो पठार एक छेउबाट अर्को छेउसम्म झन्डै ३ किलोमिटरको छ ।

एल्टिप्लानो

टेबल माउन्टेन